

the snatch technique cinematic parameters in qualified female weightlifters during different periods of training macrocycle. Journal of Physical Education and Sport, 19, 514–520.

12. European weightlifting federation [Electronic resource]. – Access mode: <https://result.ewfed.com/> (data zvernennia: 10.08.2022).

13. International weightlifting federation [Electronic resource]. – Access mode: <https://iwf.sport/results/results-by-events/> (data zvernennia: 09.08.2022).

14. Oleshko V.G., Yang T., Torokhtiy O.P., Putsoff S.O. (2021). Competitive Activity of Weightlifters at the XXXII Olympic Games 2020 in Tokyo: Results and Prospects. Health, sport, rehabilitation, 25;7(4), 69-83.

DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2022.11(157).32

УДК: 796(075)-378:377

Хацяюк О. В.,
магістр, заслужений тренер України,
старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету №3
Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків

Сивохоп Е. М.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет», м. Ужгород

Волянський В. Г.,
старший викладач кафедри вогневої та спеціальної підготовки факультету службово-бойової діяльності
НГУ – начальник фізичної підготовки та спорту
Київського інституту Національної гвардії України, м. Київ

Нестеров О. С.,
старший викладач кафедри фізичного виховання і спорту Таврійського державного агротехнологічного
університету імені Дмитра Моторного, м. Запоріжжя

Десямба М. М.,
викладач кафедри вогневої та спеціальної підготовки факультету службово-бойової діяльності НГУ
Київського інституту Національної гвардії України, м. Київ

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ТРЕНЕРІВ З ОДНОБОРСТВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ТАКТИЧНИХ СХЕМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Відповідно до результатів моніторингу спеціалізованих Інтернет-ресурсів, а також аналізу науково-методичної та довідкової літератури, членами науково-дослідної групи встановлено, що питанням розроблення та апробації педагогічних умов формування готовності тренерів, які спеціалізуються в олімпійських та неолімпійських видах одноборств до застосування тактичних схем в системі багаторічної підготовки одноборців присвячено недостатню кількість науково-методичних праць, що потребує подальших наукових розвідок та підкреслює актуальність і практичну складову обраного напрямку дослідження.

Головною метою дослідження є апробація педагогічних умов формування готовності тренерів зі спортивного та бойового самбо до застосування тактичних схем в системі багаторічної підготовки одноборців. В процесі дослідно-аналітичної роботи були використані наступні методи: абстрагування, аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання, математично-статистичні, (кореляційного аналізу, факторного аналізу) тощо.

В результаті емпіричного дослідження членами науково-дослідної групи розроблено та апробовано педагогічні умови формування готовності тренерів зі спортивного та бойового самбо до застосування тактичних схем в системі багаторічної підготовки одноборців. Отримані результати свідчать про зростання індивідуальної тактичної підготовленості тренерів експериментальної групи, що позитивно вплинуло на результати виступів спортсменів та спортсменок, які спеціалізуються в боротьбі самбо (спортивний та бойовий розділи) на змаганнях різних рангів. Зазначене вище підкреслює високу ефективність запропонованих нами відповідних педагогічних умов.

Результати дослідження впроваджені у систему самоосвіти тренерів, які спеціалізуються в олімпійських та неолімпійських видах одноборств. Окремі результати емпіричного дослідження впроваджені у систему підготовки майбутніх тренерів з одноборств. Перспективи подальших досліджень у обраному напрямі наукової розвідки передбачають проведення аналітичного огляду техніко-тактичної підготовленості елітних самбісток та самбістів за підсумками «Чемпіонату світу 2022 року».

Ключові слова: багаторічна підготовка, боротьба самбо, бойове самбо, готовність, одноборства, педагогічні умови, професійна діяльність, тактика сутички, технічна підготовленість, тренери

Khatsaiuk Oleksandr, Syvokhop Eduard, Volyansky Volodymyr, Nesterov Oleksiy, Deliamba Mikhaïlo. Results of research and experimental verification of the pedagogical conditions of forming the readiness of coaches specializing in Martial arts for the application of tactical schemes in professional activities. According to the results of the monitoring of specialized Internet resources, as well as the analysis of scientific-methodical and reference literature, the members of the research group established, that the issue of developing and approving pedagogical conditions for training the readiness of trainers who specialize in Olympic and non-Olympic types of Martial arts to the application of tactical schemes in the

system of long-term training of athletes who specialize in Martial arts – an insufficient number of scientific and methodological works is devoted, which requires further scientific investigations and emphasizes the relevance and practical component of the chosen research direction.

The main goal of the study is the approbation of the pedagogical conditions for the formation of the readiness of Sambo wrestling and combat Sambo coaches to use tactical schemes in the system of long-term training of sportsmen and women who specialize in Martial arts. In the process of research and analytical work, the following methods were used: abstraction, analysis and synthesis, induction and deduction, modeling, mathematical and statistical (correlation analysis, factor analysis), etc.

As a result of the empirical research, the members of the scientific research group developed and tested the pedagogical conditions for training the readiness of Sambo wrestling and combat Sambo coaches to use tactical schemes in the system of long-term training of sportsmen and women specializing in Martial arts. The obtained results indicate an increase in the individual tactical preparation of the trainers of the experimental group, which had a positive effect on the results of the performances of sportsmen and women who specialize in sambo wrestling (sports and combat divisions) at competitions of various ranks. The above emphasizes the high efficiency of the appropriate pedagogical conditions proposed by us.

The results of the study are implemented in the system of self-education of trainers who specialize in Olympic and non-Olympic types of Martial arts. Separate results of empirical research are implemented in the system of training future coaches in Martial arts. Prospects for further research in the chosen field of scientific research include an analytical review of the technical and tactical preparedness of elite sambo wrestling athletes based on the results of the 2022 World Championship.

Keywords: coaches, combat sambo, combat tactics, long-term training, pedagogical conditions, professional activity, readiness, sambo wrestling, single combat, technical readiness.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Враховуючи реалії сьогодення, на сьогодні олімпійські та неолімпійські види одноборств зокрема – боротьба самбо (спортивний та бойовий розділи) [1] є достатньо потужним засобом формування всебічно розвинутої особистості, що сприяє створенню надійного резерву захисників та захисниць України та забезпечує підвищення іміджу країни на міжнародній спортивній арені.

Необхідно підкреслити, що боротьба самбо (спортивний та бойовий розділи, надалі – боротьба самбо) є «живою матерією» яка увібрала в себе найкращі техніки спортивних видів боротьби та повноконтактних одноборств, що робить змагання за участю провідних спортсменів світу достатньо видовищними та медійними. Це у свою чергу забезпечує залучення представників різних груп населення (відповідних вікових груп та статті) до систематичних занять фізичною культурою та спортом (обраним видом одноборств).

Враховуючи результати аналітичного огляду низки протоколів змагань з одноборств (боротьба самбо, бойове самбо, дзюдо, рукопашний бій, змішані бойові мистецтва тощо [2-4]) доцільно констатувати, що за рівнем фізичної (функціональної) та технічної підготовленості українські атлети не поступаються провідним спортсменам світу. Однак існують прогалини в тактичній підготовленості одноборців, що свідчить про недостатній рівень сформованості тактичного мислення у самих одноборців та їх тренерів. Це у свою чергу призводить до зниження їхніх спортивних результатів.

Для того, щоб успішно та раціонально побудувати план тактичних дій, самбістам та самбісткам потрібні знання та досвід. Вони повинні уміти оцінювати свої потенційні переваги, а також слабкі сторони (тактичні і технічні прогалини) своїх супротивників. Враховуючи вище зазначене доцільно констатувати, що тактика змагальної сутички є своєрідним мистецтвом, а також свого роду – наукою.

На сьогодні у спортивному та бойовому розділі боротьби самбо накопичено значний досвід застосування тактичних дій, який упродовж останніх років накопичується та систематизується. Необхідно також підкреслити, що спортсменів та спортсменок, які спеціалізуються в боротьбі самбо та приймають активну участь у змаганнях різних рангів стає з кожним роком все більше. Відповідним чином збільшується й кількість, а також якість та ефективність техніко-тактичних дій, які вони використовують під час змагальних сутичок. У зазначених обставинах одноборцям та їх тренерам необхідно бути постійно готовими до побудови раціональних тактичних схем ведення двоборства із різними супротивниками. Таким чином, процес побудови раціональних тактичних схем є своєрідною системою, яка забезпечує успішну змагальну діяльність одноборців та свідчить про сформованість професійних компетентностей тренерів.

Варто зауважити, що індивідуальні тактичні задуми (схеми) у тренерів, які спеціалізуються в одноборствах формуються в процесі самоосвіти (підвищення кваліфікації) відповідно до особистого досвіду змагальної боротьби, а також рівня спортивної кваліфікації (наявного ступеня вищої освіти). У свою чергу, спортсмени та спортсменки, які спеціалізуються в боротьбі самбо опановують основами побудови тактичних схем під час навчально-тренувальних сутичок, а також під час безпосередньої участі у змаганнях різних рангів.

Цікавим є й той факт, що процес прийняття тактичного рішення можливо розподілити на декілька етапів: розвідка; оцінка ситуації; вибір раціональної тактики; коригування тактики під час сутички. Перелічені вище етапи виділено умовно. Тактичний задум під час ведення змагальної сутички постійно коригується, деталізується, доповнюється та оптимізується.

Враховуючи вище зазначене, на сьогодні актуальним є пошук сучасних та ефективних педагогічних моделей, педагогічних умов (технологій, методик тощо) формування готовності тренерів, а також спортсменів і спортсменок які спеціалізуються у спортивних видах боротьби, повноконтактних одноборствах до застосування тактичних схем в професійній діяльності.

Дослідження виконано відповідно до планів науково-дослідної роботи: кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету №3 (превентивної діяльності) Харківського національного університету внутрішніх справ;

кафедри вогневої та спеціальної підготовки Київського інституту Національної гвардії України; кафедри фізичного виховання Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» та кафедри фізичного виховання і спорту Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (науковий проєкт «Тактика одноборств», 2021-2022 р.р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій (1 етап, вересень – грудень 2021 р.) дозволив визначити низку учених: Н. Башавець, Б. Кіндзера, Ю. Таймасова, О. Зуб, В. Артеменка [5], І. Кузнецову [6], О. Солодку, Д. Ванюк, О. Кусовську, О. Кусовського, С. Карпенка [7], О. Моргунова, А. Чудика, К. Березяк, В. Білоброва, Є. Гоговського [8], В. Філіну [9] та інших фахівців (А. Алексеєва, К. Ананченка, Г. Арзютова, Н. Бойченко, Ю. Тропіна), які у своїх працях висвітлювали актуальні проблеми організації системи багаторічної підготовки тренерів, які спеціалізуються в бойових мистецтвах.

Достатньо цікавими, виконаними на високому науково-методичному рівні є роботи: Ю. Стельмаха [10], В. Андрійцева [11], Р. Первачука [12], О. Хацаюка, С. Чередніченка, А. Дяченко, Н. Партико, А. Корольчука, Д. Стеценка, А. Антонюка [13], А. Богатова [14] та інших учених і практиків (В. Колісниченка, О. Пристинського, Р. Троня, А. Турчинова, М. Хасанова) – у яких розкриваються особливості формування готовності спортсменів, які спеціалізуються в спортивних видах боротьби та повноконтактних одноборствах до змагальної діяльності.

Подальший аналіз науково-методичної та спеціальної літератури, привернув нашу увагу до наукових праць: І. Гавриша [15], О. Хуртенко, В. Білошицького, С. Власка, С. Партики, Д. Коновалова [16], В. Шемчука, Н. Вербина, О. Нестерова, М. Василенка, Є. Малахова [17], П. Рибалки, Ю. Васецького, О. Солодкої, А. Красілова, О. Хоменка [18] та інших фахівців обраного напрямку наукової розвідки (О. Базильчука, В. Бізіна, А. Забори, Д. Миргород, Ю. Паламарчук) – у яких розкриваються особливості побудови та апробації педагогічних умов (педагогічних моделей, технологій, методик) формування готовності спортсменів до змагальної діяльності.

Враховуючи вище викладене доцільно констатувати, що тактика одноборців є своєрідним сценарієм майбутніх змагальних (навчально-тренувальних) сутичок. Важливим є й те, що від сформованих професійних компетентностей тренерів з одноборств залежить успіх та ефективність прийняття виважених та обґрунтованих рішень спортсменами та спортсменками під час змагань різних рангів. Таким чином, від здатності одноборців приймати вірні та раціональні рішення (уміння планувати свої дії у залежності від ситуації, що складається під час змагальних сутичок), залежить у кінцевому підсумку їхній спортивний результат.

В процесі подальшої дослідно-аналітичної роботи у обраному напрямі наукової розвідки членами науково-дослідної групи були визначені суперечності між:

- наявністю достатньої кількості науково-методичного матеріалу з досліджуваної проблематики та відсутністю уніфікованих педагогічних умов (методик) формування тактичного мислення у тренерів в системі самоосвіти та спортсменів – в процесі багаторічної підготовки у обраному виді одноборства;

- достатнім рівнем сформованості теоретичних знань, а також практичних навичок у напрямі підвищення функціональної і технічної підготовленості одноборців та недостатнім рівнем сформованості практичних навичок застосування раціональних тактичних схем ведення двоборства із супротивником в процесі професійної діяльності.

Враховуючи результати аналізу науково-методичної, спеціальної та довідкової літератури (моніторингу Інтернет-ресурсів), членами науково-дослідної групи встановлено, що питанням розроблення та апробації педагогічних умов формування готовності тренерів, які спеціалізуються в олімпійських та неолімпійських видах одноборств до застосування тактичних схем в системі багаторічної підготовки одноборців присвячено недостатню кількість науково-методичних праць, що потребує подальших наукових розвідок та підкреслює актуальність і практичну складову обраного напрямку дослідження.

Мета статті. Головною метою дослідження є апробація педагогічних умов формування готовності тренерів зі спортивного та бойового самбо до застосування тактичних схем в системі багаторічної підготовки одноборців.

Для досягнення мети дослідження планувалося вирішити наступні завдання:

- провести аналіз науково-методичної, спеціальної та довідкової літератури у напрямі організації системи багаторічної підготовки тренерів, які спеціалізуються в бойових мистецтвах;

- здійснити моніторинг Інтернет – джерел, аналіз спеціальної та довідкової літератури у напрямі формування готовності спортсменів, які спеціалізуються в спортивних видах боротьби та повноконтактних одноборствах до змагальної діяльності;

- провести огляд низки наукових праць у яких викладені результати побудови та апробації педагогічних умов (педагогічних моделей, методик) формування готовності спортсменів до змагальної діяльності.

Методи дослідження. В процесі дослідно-аналітичної роботи були використані наступні методи: абстрагування, аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання, математично-статистичні, (кореляційного аналізу, факторного аналізу) тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою якісного відпрацювання поставлених перед нами завдань та досягнення головної мети дослідження було створено 2 науково-дослідні групи, а саме: науково-дослідна група №1 (НДГ 1, теоретичного забезпечення): І. Поляков, М. Гуска, В. Мазур, О. Романенко, Л. Мичковська, А. Турчинов, С. Кулібаба, К. Задорожний, М. Богданов (провідні учені та практики у обраному напрямі наукової розвідки); науково-дослідна група №2 (НДГ 2, науково-методичного супроводу та практичного впровадження): О. Хацаюк, Е. Сивохоп, М. Делямба, В. Волянський, О. Нестеров (провідні учені та фахівці службово-прикладних одноборств).

У динаміці 2 етапу (вересень 2021 р. – квітень 2022 р.) емпіричного дослідження, членами НДГ 1 визначено:

- 1) сутність та структуру формування готовності тренерів, які спеціалізуються в спортивному та бойовому розділі боротьби самбо (інших олімпійських та неолімпійських видах одноборств) до професійної діяльності із використанням раціонального тактичного мислення [19];

2) критерії, рівні та показники (підходи) сформованості готовності представників досліджуваної категорії до професійної діяльності із використанням раціонального тактичного мислення [20].

У динаміці 3 етапу дослідно-аналітичної роботи (1 блок, квітень-травень 2022 р.), відповідно до результатів отриманих наприкінці 2 етапу, членами НДГ 2 розроблені педагогічні умови формування готовності тренерів, які спеціалізуються в боротьбі самбо (спортивний та бойовий розділи) до побудови тактичних схем ведення двоборства із супротивником [20]:

1) *підготовчий блок*: формування вимог до теоретичної та практичної підготовленості тренерів; визначення мети, етапів та структури педагогічних умов; визначення підходів, а також компонентів готовності, що забезпечують досягнення поставлених завдань; формування теоретичних знань основ тактики та тактичної підготовленості у обраному виді одностороннього двоборства;

2) *формуючий блок*: розроблення відповідного навчально-методичного забезпечення; розроблення методичних рекомендацій для самостійної роботи; підбір сучасних інтерактивних методів навчання (наукового інструментарію); формування практичних навичок визначення основних факторів, що характеризують сприятливі умови для реалізації спортсменами та спортсменками технічних дій із урахуванням їхніх індивідуально-типологічних особливостей та наявного рівня всебічної підготовленості (функціональної, технічної, психофізичної, тактичної тощо);

3) *константувальний блок*: використання у системі самоосвіти відповідних критеріїв: мотиваційного, змістового та аналітико-оцінного; розроблення та практичне використання під час оцінювання рівня сформованості професійних компетентностей тренерів з одностороннього ефективного методик психодіагностики особистості; формування та тестування теоретичних умінь та практичної підготовленості тренерів з одностороннього у виборі ними оптимальних способів тактичної підготовки спортсменів (створення сприятливих умов для проведення односторонніми техніко-тактичних дій та комбінацій); формування, а також тестування методичних знань необхідних для організації системи навчання тактиці проведення спортсменами ефективних (раціональних) техніко-тактичних дій у різних умовах змагальної діяльності (на фоні значного психофізичного навантаження) тощо.

У подальшому (2 блок, травень-жовтень 2022 р.) з метою визначення ефективності запропонованих нами педагогічних умов [20]: проведено педагогічний експеримент, у якому прийняли участь тренери, які спеціалізуються в спортивному та бойовому самбо (Київська область, n=8 осіб; Харківська область, n=7 осіб; Львівська область n=6 осіб). Середній вік досліджуваних тренерів з одностороннього склав $41,2 \pm 1,9$ роки. Необхідно підкреслити, що всі учасники педагогічного експерименту дали згоду на участь у дослідженні.

Учасників педагогічного експерименту було розподілено на дві групи: контрольна (Кг, n=10 осіб) та експериментальна (Ег, n=11 осіб), що були репрезентативними за показниками індивідуальної тактичної підготовленості у обраному виді одностороннього (спортивний та бойовий розділ боротьби самбо). З огляду на аналіз даних експерименту доцільно виділити наступні типи завдань: опис даних; встановлення збігів характеристик двох груп (Кг та Ег); встановлення розбіжностей характеристик двох груп (Кг та Ег).

Доцільно зауважити, що результати педагогічного експерименту можуть бути отримані за допомогою використання порядкової шкали (або переведені зі шкали відношень у порядкову), тому розглянемо дані у порядковій шкалі (діагностику рівня сформованості готовності тренерів зі спортивного та бойового самбо (Кг та Ег) до застосування тактичних схем в системі багаторічної підготовки односторонніх надано у табл. 1).

Таблиця 1

Результати сформованості готовності представників Ег та Кг до застосування тактичних схем в професійній діяльності

Рівні	Ег, n=11 осіб		Кг, n=10 осіб	
	до експ. (осіб)	напр. експ. (осіб)	до експ. (осіб)	напр. експ. (осіб)
дуже високий	1	4	1	1
високий	2	3	3	4
середній	6	4	4	4
низький	2	-	2	1

Відповідно до розрахунків із використанням комп'ютерної програми «Статистика в педагогіці» [22] отримані наступні дані – в процесі порівняння Ег та Кг до початку експерименту емпіричне значення критерію χ^2 складає $0,1479 \pm 0,0009$, (критичне $7,811 \pm 0,003$). Оскільки емпіричне менше за критичне, то характеристики порівнюваних груп збігаються на рівні значущості 0,05, отже зроблено статистично обґрунтований висновок, що обидві групи (Кг та Ег) є статистично схожими. Отже, умова для проведення констатувального експерименту – витримана.

На контрольному етапі експерименту визначено рівень сформованості готовності представників Ег та Кг до застосування тактичних схем в системі багаторічної підготовки самбістів та самбісток; здійснено порівняння груп за статистичним критерієм, а також аналіз отриманих експериментальних даних.

Після вивчення стану сформованості досліджуваних показників наприкінці експерименту, членами НДГ 2 отримані наступні результати – в процесі порівняння Кг до початку експерименту та Кг після його завершення емпіричне значення критерію χ^2 склало $3,706 \pm 0,003$, а критичне $7,812 \pm 0,002$. Оскільки емпіричне менше за критичне, то характеристики порівнюваних груп збігаються на рівні значущості 0,05. Таким чином, обидві групи є статистично подібними.

У процесі порівняння Ег та Кг наприкінці експерименту визначено, що емпіричне значення критерію χ^2 складає

13,7779±0,0019, а критичне 7,814±0,001. Достовірність розбіжностей характеристик порівнюваних груп становить 95 %. Отже, обидві групи є статистично різні.

Надалі, в процесі порівняння Ег до початку експерименту з Ег після його закінчення членами НДГ 2 з'ясовано, що емпіричне значення критерію χ^2 складає 25,6041±0,0002, а критичне 7,812±0,002. Достовірність розбіжностей характеристик порівнюваних груп становить 95 %. Таким чином, обидві групи є статистично різні. Отже, усі умови для проведення експерименту були витримані, а в Ег спостерігалася позитивна динаміка сформованості готовності тренерів зі спортивного та бойового самбо до застосування тактичних схем в системі багаторічної підготовки одноборців (результати діагностування сформованості досліджуваних показників представників Ег та Кг надано у табл. 2.)

Таблиця 2

Динаміка рівнів сформованості готовності представників Ег та Кг до застосування тактичних схем в системі багаторічної підготовки спортсменів та спортсменок, які спеціалізуються в боротьбі самбо

Рівні	Ег, n=11 осіб			Кг, n=10 осіб		
	до експ. (осіб/%)	напр. експ. (осіб/%)	динаміка (осіб/%)	до експ. (осіб/%)	напр. (осіб/%)	динаміка (осіб/%)
дуже високий	1/9	4/36	3/27	1/10	1/10	0/0
високий	2/18	3/28	1/10	3/30	4/40	1/-10
середній	6/55	4/36	-2/-19	4/40	4/40	0/0
низький	2/18	0/0	-2/-18	2/20	1/10	-1/-10

Аналіз отриманих емпіричних даних засвідчив позитивну динаміку сформованості готовності тренерів (представників Ег), які спеціалізуються в одноборствах до застосування тактичних схем в системі багаторічної підготовки спортсменів та спортсменок, які спеціалізуються в боротьбі самбо (спортивний та бойовий розділи). Також членами НДГ 2 встановлено, що в ході педагогічного експерименту значно зменшилася кількість тренерів Ег із низьким рівнем сформованості на 18 %, водночас збільшилася кількість тренерів досліджуваної категорії, які мають високий рівень сформованості готовності до застосування тактичних схем в професійній діяльності на 10 % та дуже високої на 27% відповідно. Необхідно підкреслити, що у представників Кг зазначені вище зміни виражені несуттєво (див. табл. 2).

При порівнянні показників до та після використання запропонованих нами організаційно-педагогічних умов встановлено, що результати, отримані наприкінці педагогічного експерименту у досліджуваних групах (Ег та Кг) зросли відносно вихідних та проміжних показників, і ці відмінності є переважно достовірними (Ег, $P \leq 0,05$). Отже, поставлені перед нами завдання виконанні, а головна мета дослідження – досягнута.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. В результаті емпіричного дослідження членами науково-дослідної групи розроблено та апробовано педагогічні умови формування готовності тренерів зі спортивного та бойового самбо до застосування тактичних схем в системі багаторічної підготовки одноборців.

Отримані результати свідчать про зростання індивідуальної тактичної підготовленості тренерів експериментальної групи, що позитивно вплинуло на результати виступів спортсменів та спортсменок, які спеціалізуються в боротьбі самбо (спортивний та бойовий розділи) на змаганнях різних рангів. Зазначене вище підкреслює високу ефективність запропонованих нами відповідних педагогічних умов.

Результати дослідження впроваджені у системи самоосвіти тренерів, які спеціалізуються в олімпійських та неолімпійських видах одноборств. Окремі результати емпіричного дослідження впроваджені у систему підготовки майбутніх тренерів з одноборств. Перспективи подальших досліджень у обраному напрямі наукової розвідки передбачають проведення аналітичного огляду техніко-тактичної підготовленості елітних самбісток та самбістів за підсумками «Чемпіонату світу 2022 року».

Література

- Самбо (Вікіпедія) (2022). URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Самбо> (дата звернення: 18.10.2022).
- Хацаюк О.В., Ананченко К.В., Хуртенко О.В., Дмитренко С.М., Бойченко Н.В. Дослідження технічного арсеналу бійців MMA високої кваліфікації. Єдиноборства. Харків, 2020. – Вип. 3 (17). С. 92-105.
- Хацаюк О.В., Солодка О.В., Суоров О.А., Партико Н.В., Полякова О.О., Кусовська О.С., Лозовий Є.А., Белошенко Ю.К. Аналіз техніко-тактичної підготовленості спортсменів високої кваліфікації, які спеціалізуються в бойовому розділі самбо за підсумками «ЧС-2021». Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ, 2022. – Вип. 1 (145). С. 120-126.
- Забора А.В., Замрозевич-Шадріна С.Р., Колесніков В.В., Хацаюк О.В., Павлов Р.В. Особливості техніко-тактичного арсеналу спортсменів високої кваліфікації, які спеціалізуються в боротьбі самбо. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ, 2022. – Вип. 4 (149). С. 53-59.
- Башавець Н.А., Кіндзер Б.М., Таймасов Ю.С., Зуб О.В., Артеменко В.В. Удосконалення професійних компетентностей тренерів з одноборств. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Запоріжжя, 2020. – Вип. 73 (Т. 1). С. 47-53.
- Кузнецова І.Ю. Формування готовності майбутніх тренерів зі східних одноборств до професійної діяльності в дитячо-юнацьких спортивних школах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Дніпро, 2020. 23 с.
- Солодка О.В., Ванюк Д.В., Кусовська О.С., Кусовський О.О., Карпенко С.І. Програма формування

- професійних компетентностей тренерів з одноборств у системі самоосвіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Запоріжжя, 2021. – Вип. 76 (Т. 3). С. 32-38.
8. Моргунов О.А., Чудик А.В., Березяк К.М., Білобров В.М., Гоговський Є.В. Удосконалення фахової підготовки тренерів з одноборств у системі самоосвіти. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ, 2021. – Вип. 81. С. 166-172.
9. Філіна В.А. Методичні рекомендації до виконання семінарських занять з дисципліни «Спортивно-педагогічне вдосконалення за різними видами спорту (дзюдо) для III курсу»: метод. рекомен. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 54 с.
10. Стельмах Ю.Ю. Побудова тренувального процесу спортсменок високої кваліфікації у вільній боротьбі з урахуванням особливостей жіночого організму: дис. ... канд. наук з фізичного виховання та спорту: 24.00.01. Київ, 2014. 196 с.
11. Андрійцев В.О. Удосконалення техніко-тактичних дій борців вільного стилю на етапі спеціалізованої базової підготовки: дис. ... канд. наук з фізичного виховання та спорту: 24.00.01. Київ, 2016. 207 с.
12. Первачук Р.В. Удосконалення фізичної підготовки кваліфікованих борців вільного стилю з використанням спрямованого впливу на системи енергозабезпечення: дис. ... канд. наук з фізичного виховання та спорту: 24.00.01. Київ, 2016. 208 с.
13. Хацаюк О.В., Чередніченко С.В., Дяченко А.А., Партико Н.В., Корольчук А.П., Стеценко Д.Ю., Антонюк А.Е. Результати дослідно-експериментальної перевірки програми техніко-тактичної підготовленості дзюдоїстів-ветеранів. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ, 2021. – Вип. 7 (138). С. 124-131.
14. Богатов А.О. Зміни фізичного стану студентів за впливу занять вільною боротьбою протягом навчання. Інноваційна педагогіка. Одеса, 2021. – Вип. 31 (Т. 2). С. 9-16.
15. Гавриш І.В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2006. 579 с.
16. Хуртенко О.В., Білошицький В.В., Власко С.В., Партика С.С., Коновалов Д.О. Педагогічні умови формування психологічного профілю жінок-єдиноборців високої кваліфікації. Інноваційна педагогіка. Одеса, 2020. – Вип. 24 (Т. 2). С. 197-200.
17. Шемчук В.А., Вербин Н.Б., Нестеров О.С., Василенко М.М., Малахов Є.В. Педагогічна модель удосконалення спеціальної фізичної підготовленості майбутніх офіцерів засобами службово-прикладних єдиноборств. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Запоріжжя, 2020. – Вип. 71 (Т. 2). С. 241-248.
18. Рибалко П.Ф., Васецький Ю.В., Солодка О.В., Красілов А.Д., Хоменко О.С. Результати дослідно-експериментальної перевірки педагогічних умов формування готовності здобувачів вищої освіти, які спеціалізуються на єдиноборствах, до змагальної діяльності. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ, 2021. – Вип. 81. С. 181-188.
19. Поляков І.О., Гуска М.Б., Мазур В.Й., Романенко О.І., Мичковська Л.І. Сутність та структура формування готовності тренерів з єдиноборств до побудови раціональних тактичних схем. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ, 2022. – Вип. 87. С. 77-82.
20. Турчинов А.В., Хацаюк О.В., Кулібаба С.О., Задорожний К.А., Богданов М.В., Волянський В.Г. Критерії та рівні сформованості готовності тренерів з єдиноборств до побудови тактичних схем ведення двоборства із супротивником. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ, 2022. – Вип. 8 (153). С. 98-104.
21. Хацаюк О.В., Волянський В.Г., Деялмба М.М. Педагогічні умови формування готовності тренерів, які спеціалізуються в єдиноборствах до побудови тактичних схем ведення двоборства із супротивником. The current state of development of world science: characteristics and features. Lisbon, Portuguese Republic, 2022. – № 3. С. 179-182.
22. Комп'ютерна програма «Статистика в педагогіці» (Хі квадрат (χ^2): розподіл, як його обчислити, приклади) (2022). URL: <https://uk.warble-toncouncil.org/chi-cuadrada-8151> (дата звернення: 18.10.2022).

References

1. Sambo (Wikipedia) (2022). URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Самбо> (date of application: 18.10.2022).
2. Khatsaiuk O.V., Ananchenko K.V., Khurtenko O.V., Dmytrenko S.M., Boychenko N.V. Study of the technical arsenal of highly qualified MMA fighters. Martial arts. Kharkiv, 2020. – № 3 (1). P.p. 92-105.
3. Khatsayuk O.V., Solodka, O.V., Surovov O.A., Partiko N.V., Polyakova O.O., Kusovska O.S., Lozovyi E.A., Beloshenko Yu.K. Analysis of the technical and tactical preparedness of highly qualified athletes who specialize in the combat section of sambo according to the results of the "2021 World Championship". Scientific journal of the National Pedagogical University named after MP Drahomanov. Scientific journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series № 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports). Kyiv, 2022. – Issue 1 (145). P.p. 120-126.
4. Zabora A.V., Zamrozeych-Shadrina S.R., Kolesnikov V.V., Khatsaiuk O.V., Pavlov R.V. Features of the technical and tactical arsenal of highly qualified athletes who specialize in sambo wrestling. Scientific journal of the National Pedagogical University named after MP Drahomanov. Scientific journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series № 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports). Kyiv, 2022. – Issue 4 (149). P.p. 153-59.
5. Bashavets N.A., Kindzer B.M., Taimasov Yu.S., Zub O.V., Artemenko V.V. Improvement of professional competences of martial arts coaches. Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and secondary schools.

Zaporizhzhia, 2020. – № 73 (1). P.p. 47-53.

6. Kuznetsova I.Yu. Formation of the readiness of future trainers from eastern martial arts for professional activities in children's and youth sports schools: Thesis abstract. ... Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.04. Dnipro, 2020. 23 p.

7. Solodka O.V., Vanyuk D.V., Kusovska O.S., Kusovskyi O.O., Karpenko S.I. The program of formation of professional competences of martial arts coaches in the system of self-education. Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and secondary schools. Zaporizhzhia, 2021. – № 76 (3). P.p. 32-38.

8. Morgunov O.A., Chudyk A.V., Berezyak K.M., Bilobrov V.M., Hogoovskyi E.V. Improvement of professional training of martial arts coaches in the system of self-education. Scientific journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series № 5. Pedagogical sciences: realities and prospects. Kyiv, 2021. – Issue 81. P.p. 166-172.

9. Filina V.A. Methodical recommendations for conducting seminar classes in the discipline "Sports and pedagogical improvement in various sports (judo) for the III year": Guidelines Zhytomyr: Department of the State University named after I. Franko, 2016. 54 p.

10. Stelmakh Yu.Yu. Construction of the training process of highly qualified female athletes in freestyle wrestling, considering the characteristics of the female body: dis. ... Candidate of Sciences in Physical Education and Sports: 24.00.01. Kyiv, 2014. 196 p.

11. Andriytsiev V.O. Improvement of technical and tactical actions of freestyle wrestlers at the stage of specialized basic training: dis. ... Candidate of Sciences in Physical Education and Sports: 24.00.01. Kyiv, 2016. 207 p.

12. Pervachuk R.V. Improving the physical training of qualified freestyle wrestlers using targeted influence on systems energy supply: dis. ... Candidate of Sciences in Physical Education and Sports: 24.00.01. Kyiv, 2016. 208 p.

13. Khatsaiuk O.V., Cherednichenko S.V., Dyachenko A.A., Partiko N.V., Korolchuk A.P., Stetsenko D.Yu., Antonyuk A.E. The results of the research and experimental verification of the program of technical and tactical training of veteran judokas. Scientific journal of the National Pedagogical University named after MP Drahomanov. Scientific journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series № 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports). Kyiv, 2021. – Issue 7 (138). P.p. 124-131.

14. Bogatov A.O. Changes in the physical condition of students under the influence of freestyle wrestling classes during training. Innovative pedagogy. Odesa, 2021. – № 31 (2). P.p. 9-16.

15. Havrysh I.V. Theoretical and methodological bases of formation of readiness of future teachers for innovative professional activity: Thesis of the Doctor of Pedagogical Sciences: 13.00.04. Kharkiv, 2006. 579 p.

16. Khurtenko O.V., Biloshitskyi V.V., Vlasko C.V., Partyka S.S., Konovalov D.O. Pedagogical conditions for the formation of the psychological profile of highly qualified female martial artists. Innovative pedagogy. Odesa, 2020. – № 24 (2). P.p. 197-200.

17. Shemchuk V.A., Verbyn N.B., Nesterov O.S., Vasilenko M.M., Malakhov E.V. Pedagogical model of improving the special physical fitness of future officers by means of service-applied martial arts. Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and secondary schools. Zaporizhzhia, 2020. – № 71 (2). P.p. 241-248.

18. Rybalko P.F., Vasetskyi Yu.V., Sweetka O.V., Krasilov A.D., Khomenko O.S. The results of the research-experimental verification of the pedagogical conditions for the formation of the readiness of students of higher education, who specialize in martial arts, for competitive activities. Scientific journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series № 5. Pedagogical sciences: realities and prospects. Kyiv, 2021. – Issue 81. P.p. 181-188.

19. Polyakov I.O., Huska M.B., Mazur V.Y., Romanenko O.I., Mychkovska L.I. The essence and structure of formation of the readiness of martial arts coaches to build rational tactical schemes. Scientific journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series № 5. Pedagogical sciences: realities and prospects. Kyiv, 2022. – Issue 81. P.p. 77-82.

20. Turchynov A.V., Khatsaiuk O.V., Kulibaba S.O., Zadorozhnyi K.A., Bohdanov M.V., Volyanskyi V.G. Criteria and levels of formation of the readiness of single combat coaches to build tactical schemes for conducting a duel with an opponent. Scientific journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series № 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports). Kyiv, 2022. – Issue 8 (153). P.p. 98-104.

21. Khatsayuk O.V., Volyanskyi V.G., Delyamba M.M. Pedagogical conditions for the formation of the readiness of coaches who specialize in single combat to build tactical schemes for conducting a duel with an opponent. The current state of development of world science: characteristics and features. Lisbon, Portuguese Republic, 2022. – Issue 3. P.p. 179-182.

22. Computer program "Statistics in pedagogy" (Chi square (χ^2): distribution, how to calculate it, examples) (2022). URL: <https://uk.warble-toncouncil.org/chi-cuadrada-8151> (date of application: 18.10.2022).